

Marcin Duma, *Bystrzycki Przemysław* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, pod red. Ewy Grin-Piszczyk, Tomasz Pudłockiego, Anny Siciak, Przemysław 2016 s. 35-39

BYSTRZYCKI PRZEMYSŁAW (pseud. „Michał Stankiewicz”, „Grzbiet”, „Kreda”). 23 V 1923 Przemysław – 6 X 2004 Poznań. Podporucznik, żołnierz Armii Krajowej, cichociemny, prozaik, publicysta, krytyk. Był synem Tadeusza, inż. architekta, właściciela księgarni i wydawnictwa oraz Heleny ze Stankiewiczów, nauczycielki, autorki książek dla dzieci i młodzieży. Przemysław miał trzy siostry: Zofię (ur. 11 XII 1922 w Przemysławie, zm. 4 I 2011 w Poznaniu) pisarkę, Wienieczysławę (ur. 20 VI 1928 w Przemysławie) i Dobromiłę (ur. 14 I 1930 w Przemysławie).

W 1936 r. ukończył Szkołę Powszechną im. Henryka Sienkiewicza w Przemysławie. Do wybuchu II wojny światowej uczęszczał do II Państwowego Gimnazjum im. Kazimierza Morawskiego, gdzie ukończył III klasy i otrzymał promocję do Liceum. Jego wychowawcą i nauczycielem geografii był dr Kazimierz Arłamowski, a historii uczył go Jan Smółka, ówczesny dyrektor Gimnazjum. Po wkroczeniu wojsk sowieckich do prawobrzeżnego Przemysławia, Bystrzyccy jak wielu innych mieszkańców miasta, znaleźli się pod okupacją radziecką. W listopadzie 1939 r. zaczął uczęszczać do I Państwowego Gimnazjum im. Juliusza Słowackiego, przekształconego w styczniu 1940 r. w Dziesięcioletnią Szkołę Średnią im. Adama Mickiewicza w Przemysławie.

W kwietniu 1940 r., po zatrzymaniu ojca przez NKWD, Przemysław Bystrzycki razem z matką, babką (ze strony matki) i trzema siostrami został wywieziony do kolchozu w Kazachstanie we wsi Panowka, następnie do sowchozu w miejscowości Karas. Matka

i babka zmarły tam z głodu i wycieńczenia. Bystrzycki podjął decyzję o ucieczce. 1 V 1941 r. dotarł do Charkowa, gdzie został ujęty przez NKWD i skazany na 10 lat łagrów. Na mocy układu Sikorski-Majski Bystrzycki został zwolniony 12 IX 1941, następnie 21 listopada zgłosił się do punktu werbunkowego tworzonej w ZSRR Armii Polskiej. Został przydzielony 23 XI 1941 do Samodzielnego Batalionu Dzieci Lwowskich 6. Dywizji Piechoty w Tockoje. W szeregach wojska przebył drogę przez Persję, Egipt, Palestynę, Afrykę Południową, aż w sierpniu 1942 r. dotarł do Wielkiej Brytanii, do Auchtertool i tam został skierowany do Sekcji Dyspozycyjnej Sztabu Naczelnego Wodza. Po zgłoszeniu się na ochotnika do wojskowej pracy w kraju, przeszedł specjalne szkolenia: desantowe, dywersyjne oraz łączności radiowej (formacja cichociemni). W 1943 r. uzyskał w Dunalastair House w Szkocji świadectwo małej matury oraz ukończył Szkołę Podchorążych 8. Dywizji Piechoty. 19 I 1944 złożył przysięgę w Oddziale VI Sztabu Naczelnego Wodza i został przydzielony do bazy nr 11 w Brindisi (Włochy) jako radiotelegrafista.

W nocy z 22 na 23 XI 1944 został przerzucony na teren Polski i oddelegowany na placówkę odbiorczą „Wilga” położoną koło miejscowości Szczawa w Gorcach. Mianowany podporucznikiem 1 XII 1944 został przydzielony do 1. Pułku Strzelców Podhalańskich Armii Krajowej jako dowódca tajnej radiostacji. Od listopada 1944 r. utrzymywał stałą łączność z bazą we Włoszech i Wielką Brytanią, do sierpnia 1945 r. W połowie 1945 r. przybył do Krakowa, gdzie 23 sierpnia przy ul. Kołetek 6/11 w kwaterze konspiracyjnej został aresztowany przez funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego

w Krakowie i osadzony w więzieniu. W wyniku rozprawy przeprowadzonej 28 XII 1945 przed Wojskowym Sądem Okręgowym w Krakowie otrzymał 6 lat więzienia. Na mocy amnestii wyrok zmniejszono do jednego roku, a po zaliczeniu na poczet kary aresztu tymczasowego, z więzienia został zwolniony 23 VIII 1946. Po wyjściu na wolność udał się do Przemyśla, gdzie u Michała Bystrzyckiego (dziadka) przebywały jego siostry, które powróciły z zesłania.

Po krótkim pobycie w rodzinnym mieście, wyjechał do Poznania. Tam podjął naukę w Liceum dla Dorosłych przy Gimnazjum i Liceum im. Karola Marcinkowskiego, zakończoną w lipcu w 1947 r. maturą. Naukę kontynuował na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie w 1951 r. uzyskał stopień magistra ekonomii politycznej, a w 1952 r. magistra filozofii w zakresie socjologii. Studiował także języki obce, przebywając w 1976 r. na uniwersytecie we włoskiej Perugii.

Swoją karierę literacką zapoczątkował w 1949 r. opowiadaniem *Zwycięstwo Jana* opublikowanym w „Głosie Wielkopolskim”. W 1950 r. został stałym recenzentem teatralnym „Kurieria Wielkopolskiego” i „Głosu Wielkopolskiego”. Ponadto swoje recenzje zamieszczał w „Kurierze Codziennym”, „Nowej Kulturze”, „Wsi” i „Gazecie Poznańskiej” (od 1951); pisywał krytyczne omówienia nowości książkowych dla „Życia Literackiego”.

Książkowym debiutem Bystrzyckiego był zbiór opowiadań *Warkocze*, opublikowany w 1955 r. przez Bibliotekę Raczyńskich, za którą otrzymał nagrodę. W 1952 r. został przyjęty do Koła Młodych Poznańskiego Oddziału Związku Literatów Polskich (ZLP), gdzie chodził na cotygodniowe zebrania, pozyskiwał wiedzę

o pisarstwie oraz słuchał wykładów z historii literatury polskiej. Pełnoprawnym członkiem ZLP został w 1955 r. i pozostał nim aż do jego rozwiązania w 1983 r. W tym okresie pełnił różne funkcje: członka zarządu od 1960 r., wiceprezesa w latach 1963–1966, zastępcy członka Zarządu Głównego ZLP oraz wiceprzewodniczącego Głównej Komisji Rewizyjnej ZLP w 1981 r. W maju 1956 r. został współredaktorem tygodnika „Ziemia i Morze” w Szczecinie. W październiku 1957 r. zatrudniono go w poznańskim „Tygodniku Zachodnim”, najpierw jako kierownika Działu Publicystyki „Tygodnika”, a następnie Działu Kulturalnego. Pismo istniało do 1960 r., a jego zamknięcie było równoznaczne z utratą pracy przez pisarza. Bystrzycki, dzięki interwencji przyjaciół, został na krótko (1960–1961) kierownikiem literackim operetki, występował z felietonami w radiu. Współpracował także z „Obliczem Tygodnia”. W latach 1964–1968 był kierownikiem Działu Literackiego „Nurtu”. W 1968 r. objął stanowisko redaktora naczelnego miesięcznika „Ceramika Budowlana”. Z piśmie tym związał się do czasu przejścia na emeryturę w 1990 r. Pisał także cieszące się znacznym powodzeniem fabuły sensacyjne, m.in. powieść *Operacja Milczący most*, drukowana w odcinkach w „Expresie Poznańskim”.

Od 1967 r. należał do PEN Clubu oraz Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. Był współorganizatorem pierwszego zjazdu cichociemnych w Poznaniu w 1957 r.; wchodził w skład władz naczelnych Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej. Uczestniczył w pracach Komisji Historycznej do Spraw Cichociemnych. W 1973 r. został członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu, a w 1974 Towarzystwa Przyjaciół Przemysłu i Regionu. Od 1986 r. należał do

Stowarzyszenia Wisła-Odra. Zainicjował postawienie pomnika cichociemnym na Cmentarzu Komunalnym na Powązkach (1975) oraz wmurowanie tablic pamiątkowych w nawach kościołów: jasnogórskiego (1980) i dominikańskiego w Warszawie przy ulicy Freta (1980). Działał w ruchu „Solidarność”; w 1980 r., został założycielem i przewodniczącym Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” w wydawnictwie Sigma-NOT. Po śmierci Kazimierzy Iłakowiczówny (1983) odsłonił tablicę pamiątkową poświęconą poetce w kościele OO. Dominikanów, apelował o nazwanie jednej z ulic Poznania jej imieniem. Walczył o godne upamiętnienie zamordowanych w kaźniach Urzędu Bezpieczeństwa (pamiątkowe tablice odsłonięto przy ul. Niegolewskich i 27. Grudnia w Poznaniu) oraz postawienie pomnika katyńskiego. Zabierał głos na konferencjach naukowych Instytutu Pamięci Narodowej. Należał do członków założycieli Towarzystwa Przyjaciół Biblioteki Raczyńskich, w którym pełnił funkcję wiceprezesa Towarzystwa od 1999 r. W 1983 r. został odznaczony nagrodą Prezydenta Miasta Przemyśla. W 2001 r. został członkiem powołanego Stowarzyszenia-Klubu Kawalerów Orderu Wojennego Virtuti Militari. Wyodróżniony tytułem Honorowego Obywatela Miasta Poznania w 2003 r. i w 2004 r. Przemyśla.

Autor ponad 20 powieści historycznych i wspomnień, z których w czterech *Płynie rzeka płynie* (Poznań 1982), *Wiatr Kuzmurunu* (Warszawa 1989), *Nad Saniem, nad zielonookim* (Poznań 1997), *Jabłko Sodomy* (Poznań 2003) poświęcił wiele miejsca swojemu miastu rodzinnemu Przemyślowi, o którym pisał w 1962 r. „Kocham to miasto najbardziej ze wszystkich, wróć tu chyba na starość”.

Opublikował ponadto kilkaset artykułów oraz recenzji w prasie krajowej i emigracyjnej.

Za swoje dokonania otrzymał następujące odznaczenia: Bojowy Znak Spadochroniarza Cichociemnego (1944), Srebrny Krzyż Zasługi z Mieczami (1945), brytyjski War Medal 1939–1945 (1945), Srebrny Krzyż Orderu Virtuti Militari (1948), Krzyż Walecznych (1949), Krzyż Partyzancki (1961), Krzyż Armii Krajowej (1968), Złoty Krzyż Zasługi (1981), Medal Rodła (1988).

Odbył liczne podróże zagraniczne do Włoch (1966–1979), Anglii (1973), (1983), Francji i Hiszpanii (1975), USA (1986). Był kilkakrotnie laureatem konkursów literackich. Wielokrotnie odmawiał przyjęcia powojennych awansów na kolejne stopnie wojskowe.

Od 1950 r. był żonaty z Janiną z domu Tarłowską (mgr praw). Z tego związku przyszły na świat trzy córki: Zofia (notariusz), Maria Elżbieta (prof. nauk humanistycznych w zakresie antycznego literaturoznawstwa, pracownik naukowy Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu) oraz Barbara (mgr biologii, poetka).

Przemysław Bystrzycki został pochowany na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu.

Twórczość: *Warkocze*, Poznań 1955; *Operacja Milczący Most*, Poznań 1957, 1959, 1967, 1970; *Śmierć nad Agfarwadi*, Poznań 1960, 1965, 1972, 1975; *Wyspa Mauritius*, Warszawa 1963; *Szkockie pożegnania*, Poznań 1963; *Wronie uroczysko*, Warszawa 1964; *Strumień*, Warszawa 1966; *Anujka*, Poznań 1969; *Wyspa Wniebowstąpienia*, Poznań 1974, 1979, 1986; *Nessie i inne opowiadania*, Poznań 1976; *Włoskie kartki*, Kraków 1977; *Płynie rzeka, płynie...*, t. 1-2, Poznań 1982, 1989; *Kamienne lwy*, Olsztyn–Białystok 1983; *Znak cichociemnych*, Warszawa 1983,

1985, Poznań 1991; *Ponar i inne opowiadania*, Kraków 1985; *Wiatr Kuszmurunu*, Warszawa 1990; *Książe*, Poznań 1992; *Szabasy z Brandstaetterem*, Poznań 1995, Zwierzyńiec–Rzeszów 2002; *Nad Sanem nad zielonookim 1923–1939*, Poznań 1997; *Oddanie broni*, Warszawa 1999; *Jabłko Sodomy*, Poznań 2003; pośmiertnie: *Nocny kajak*, Poznań 2005; *Echa Kandałakszy*, Poznań 2009.

Źródła i opracowania

Źródła: Materiały rodzinne Teresy Bystrzyckiej. Akta metrykalne parafii rzymskokatolickiej w Przemyślu. Księga chrztów, Przemyśl – Miasto 1890–1945, s. 328; Archiwum Państwowe w Przemyślu, II Państwowe Gimnazjum i Liceum im. K. Morawskiego w Przemyślu, sygn. 390, sygn. 98, 99, 100; P. Bystrzycki, *Powroty*, „Życie Przemyskie” 1988 nr 52, s. 9; idem, *Przestrzenie życia i pisarstwa*, „Winieta” 2003, nr 3, s. 2; idem, *Ze szkoły przed drogą na kazachstański step*, „Rocznik Gimnazjalny. I LO im. J. Słowackiego w Przemyślu” 2002 [2003], nr 6 (85), s. 147–150; idem, *Znak cichociemnych*, Warszawa 1983; P. Bystrzycki, *Nad Sanem nad zielonookim*, Poznań 1997.

Opracowania: Z. Andrzejewski, *Pamięci Przemysława Bystrzyckiego (1923–2004)*, „Życie Podkarpackie” 2005, nr 1, s. 26; L. M. Bartelski, *Polscy pisarze współcześni 1939–1991. Leksykon*, Gdańsk 2000; *Bystrzycki Przemysław*, [w:] *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, Warszawa 1977, t. 1, s. 143–145; *Bystrzycki Przemysław*, [w:] *Współcześni polscy pisarze*, Warszawa 1994, t. 1, s. 366–368; E. R. Dabertowa, *Taśma życia Przemysława Bystrzyckiego*, Poznań 2005; B. Kogut, *Kolumbów ciąg dalszy*, „Życie Literackie” 1966, nr 51; *Przemysław Bystrzycki*, [w:] *Z dziejów kultury i literatury ziemi przemyskiej*, pod red. S. Kostrzewskiej-Kratochwilowej, Przemyśl 1969, s. 503–523; E. Lis, *Bystrzycki Przemysław*, [w:] *Słownik biograficzny działaczy oświaty, kultury i nauki województwa podkarpackiego*, pod red. K. Szmyda i A. Meissnera, Rzeszów 2011, s. 65–66; J. K. Pytel, *Pożegnanie Przemysława Bystrzyckiego (1923–2004)*, [w:] *Terebinty prozy poznańskiej*, Poznań 2007;

J. Szatsznajder, *Cichociemni. Z Polski do Polski*, Wrocław 1985; K. Ruta, *Przemysława Bystrzyckiego opatrnościowa droga przez życie*, [w:] *Terebinty...*, op. cit.; Z. Szeliga, *Wydarto zachłannej przeszłości*, „*Życie Przemyskie*” 1988, nr 47, s. 9; idem, *Przemysław Bystrzycki – Jabłko Sodomy*, „*Biuletyn Informacyjny Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu*” nr 8: 2004, s. 64–65; M. Szewczyk, *Pożegnanie cichociemnego*, „*Przewodnik Katolicki*” 2004, nr 44; J. Sztaba, A. Sarkady, *Saga rodu Bystrzyckich*, Przemysł 2010; K. A. Tochman, *Słownik biograficzny cichociemnych*, Oleśnica 1994, t. 1, s. 26–28; idem, *Słownik biograficzny cichociemnych*, Zwierzyniec–Rzeszów 2008, t. 1, s. 36–40.

Fotografie: zbiory prywatne Teresy Bystrzyckiej i Jacka Błońskiego.